

HAFTA KONUŞMASI

(Kapalıçarşı) nin romanı

Istanbulun Kapalıçarşısı uzun zamanlar Sadâbadı, Boğaziçisi kadar seyre değer bir güzellik ve güzeller sergisi olmuştu. Şehir erkeğinin ve kadınının her hangi bir gezinti yerinde süsünü, tuvaletini sağlayan cinsî cazibesini arttıran peri haznesi bu loş kubbeli ve dar kemerli çapraşık mağarada, pazarlar sarayında saklıydı

Arkeoloji müzesi müdürü, gazetemizden bir arkadaş, konuşma arası demiş ki: «Kapalıçarşı dünya yüzünde cesamet ve terkip itibarıyla örneği bulunmayan bir eserdir. Bugünkü hali hemen tamirini icabettirmektedir. Hattâ tamirin on beş yıldan beri yapılması lâzımgeliyordu. Tamir işi ihmal ve bakımsızlık sebebiyle gün geçtikçe maddî bakımdan güçleşmektedir.»

Şüphesiz büyük çarşısı kurtarmak lâzımdır. Sayın bilginin dediği gibi «dünyanın en mühim âbidelerinden ve İstanbulun şöhret sebeplerinden biri olduğu için o binayı restorasyon usulüne eski şekline sokmak», diriltmek yeniden yaşatmak vazifemizdir.

Fakat bir de Kapalıçarşının aşağı yukarı beş asırlık bir tarihi vardır ki İstanbulun giyim kuşam, süs ve zarafet hayatını belirttiğinden, kadınının ve erkeğinin dört yüz şu kadar yıl hoş, cazibeli kıyafetlere soktuğundan dolayı ehemmiyetle, emekle, kudretle yazılmağa ne kadar muhtaçtır! Kapalıçarşının bir tarihini ve bir romanını hangi feyizli kalemden, ne zaman okuyabileceğiz?

Biz yaştakiler çarşının bütün İstanbul ihtiyacını sağlayabilen tek pazar olduğu devri bilemeyiz. O devir ki kadın bir kapısından girip ötekenden çıkınca tepeden tırnağa kadar donanmış, Nedim'in dediği «gülgülü kerrakeli, mor hareli» elbiseden «buseden pabuç» a benzeyen nefis terliklere varınca lâhur şal, samur kürk, atlas ferace, canfes şalvar, diba hırka, bürümcük entari, kadife yelek, cuni hotoz, sırma kuşak, billûr yaşmak — hepsini bulmuş, ayrıca fildişi tarak, misk ve amber kutusu, allık, rastık, düzgün ve sürme şişecikleri, giyime kuşama, süse püse yarar ne varsa satın alabilip her isteği yerine getirilmiş halde evine dönmüş olsun!

***

Büyük çarşısı o saltanatlı devrinde göremediğine çok kişi keder etmez de Sadâbat ve Boğaziçi âlemlerini yaşamadığına hayıflanır. Halbuki İstanbulun Kapalıçarşısı uzun zamanlar Sadâbadı ve Boğaziçisi kadar, belki de daha fazla seyre değer bir güzellik ve güzeller sergisiydi. Boğaziçi âlemlerinin şatafatını, Sadâbadın kıyafet dekorunu, İstanbul erkeğinin ve kadınının her hangi bir gezinti yerinde süsünü sağlayan, cinsî cazibesini arttıran peri haznesi bu loş kubbeli ve dar kemerli çapraşık mağarada saklıydı.

Türk İmparatorluğunun başkentine — öz memleketin her tarafında örülen, işlenen, bükülen, boyanan, dokunan, imbiikten ve perdahtan geçen çeşit çeşit en ince, en hünerli sanat ve sanata eserlerinden başka — Çin yolundan develer, katırlar sırtında ulu dağlara, ucu bucağı bulunmaz boz kırlara kamçı ve çingrak sesleri yayarak gelen kervanlarla, Yemen ve Mısır ülkelerinden yelken açıp korsan ağlarını aşarak güçbelâ erişen gemi kafilelerle can pahasına taşınmış bu eşyadan Kapalıçarşıya kim bilir nasıl bir zenginlik kokusu sinerdi... Kürk kokusu, Hint kumaşı kokusu, telatin ve

sahtiyan kokusu; Halep kili, Şiraz gülü, sandal ağacı, misk keçisi, çiçek suyu, bergamot ve amber kokusu...

Dünyanın soğuk ve sıcak her ikliminden gelip birikmiş malların, pahalı zinet eşyasının, ıtriyatın her birinden ayrı ayrı yapılan kokular birleşince zaten üstü kapalı bu pazar yerinde bin bir kokudan toplanmış bir tek koku duyulurdu: Süs ve lüks kokusu, tuvaletli kadın kokusu... Sonra inci, mercan, elmas, zümrüt ve altın ışığı!

Ve bu hoş kokulu ve hoş ışıklı loş dehlizlerde sırma cepkenli leventler atlas feraceli dilberlerle birbirlerine söz atarak, göz süzerek alışveriş ederlerken bir tarafta iri kavuklu ihtiyar zendostlar yeni satın aldıkları körpe halayıkların kendilerine bağlamak için süs eşyasına keselerini boşaltırlar, öbür yanda saray ağaları haseki kalfalara top top kumaş, şişe şişe misk taşırılar, vezir uşakları da yaşlı efendilerine kutu kutu amber götürürlerdi.

Nihayet ikinci ezanları okunur, bekçiler bağırır, halk boşanır, kubbelerdeki tepe camı ışıkları kendiliğinden söner. İpekli toplanırla sırma püsküllerin şakrak yüzlerine gam siner ve dünyanın en büyük alışveriş sarayına milyonlar ören bir karanlık, servet kokulu bir gece çökerdi.

***

Bu çarşıya son darbeyi benim de hayal meyal hatırladığım bir zelzele indirdi.

Yıkılan ve sakatlanan dükkânlar şehrin içine dağıldılar; halk hele kadın tayfası — tamirden sonra bile — uzun müddet çarşıya girmekten korktu. Sultanhamamının, Eminönünün, daha sonra da Şehzadebaşı ile Beyoğlunun parlak alışveriş devri o zamandan başladı.

Kapalıçarşı artık üçüncü derecede mal satılan bir yer olmuştu. Netekim her Şeker bayramından bir kaç gün önce anamın oraya uğradığı zihnimden çıkmamıştır. Kendimiz için öteberi almağa mı giderdi? Hayır. Evlin uşak, arabacı, ahçı ve hizmetçilerine bayram bohçalarını hazırlatmak için...

Bayram bohçası, konaklarda ve konak yavrularında belli başlı geleneklerden biriydi. Gözümün önünden gitmez: En zengin bohça ahçıbaşıminkiydi; ipek futadan sırma işlemeli uçkura, çevrelere, para kesesine kadar bütün bir çamaşır takımı. Ahçıya ipekli mintan verilirdi; ama uşakla arabacıya kaskatı frenk-gömleği ve arkası lâstikli siyah papyon kiravat... Arnavut bahçıvanlara hediye edilen bohçadaki mintanlar beyaz patiskadandı. Ayrıca memleketlerindeki eşlerine göndersinler diye o bohçalara birer fistanlık kadın kumaşı konması da lâzım gelirdi.

Evdе zenci dadı, bacı veya genç Sudan kızı varsa eşyanın fazla allı kırmızılı, cıllı bicilli, pullu ve boncuklu seçilmesi şarttı. Anadolu kızlarına, hele şehirleşmişseler alınacak eşya, ucuzundan olmakla beraber hanımlarınkine benzemeliydi. Sonra, bazı konaklarda — o devrin güzel bir âdeti — taşralı talebe bu-

lunurdu; yatılı mekteplere giden bu gençler hafta başlarında konağa gelirler, çamaşır değiştirirler, yatarlar ve ertesi günü harçlıklarını alarak gene mekteplerine dönerlerdi. İşte onlara da bayram bohçası verilirdi; içine çorabından kiravatına kadar hepsi konulmak şartı.. Bayram günü, el öptükleri zaman büyük beyle büyük hanımın sundukları hediye başka!

***

Bahsettiğim devirdeki çarşıdan zihnimde nedense en çok iz bırakanı, üstünde galiba semsiyeli bir Japon resmi bulunan Mikado lâvantası şişeleridir. Ben alınsın isterdim; kokusu ağırdır diye eve sokmazlardı.

İnsanın bazı hiçten arzuları vardır ki bir türlü yerine getirilemez. Büyüyüp de artık kendi keseme hükmümün geçtiği zaman bile fırsat düşüp de Mikado'yu alamadım. Hâlâ merakı içimdedir. Gençliğimde lâvanta modası ve markası değişmişti; Gellé Frères'in pabucu dama atılmış, camekânlara Piver'in daha ziyade bir şurubu andıran çok şekerli, iç bayıltıcı kokuları dizilmişti. Bunların terle karışınca bir cins rayihalı «flit» e benzediklerini sinek sersemletici ezalılar icadedilince anlamıştım. Bir çok evlerden sinek gibi tatlı bir sersemliğe kapılıp kaçtığımı unutmamam.

Evet, büyük çarşı, büyük zelzeleden sonra sünepeleşmişti. Fakat benim için gene de hoş ciheti vardı; şimdi de vardır. O kadar vardır ki yılda bir kaç ke-re hiç de işim olmadığı halde bir kapısından girer, geçmiş devirlerini hayalimde yaşatarak acayip bir keyif içinde ağır ağır yürüyüp öte kapısından çıkarım. Etrafımdan ziyade göremediklerime bakarak zevk aldığımı şüphe yok.

Yaşlı hanımlardan ve efendilerden genç iken dinlediğime göre Kapalıçarşının yakın tarihine — sanırım Sultan Aziz zamanı — eskiyi hatırlatan bir parlak devri olmuştur. Hattâ, aklımda kalan doğru ise, çarşı geceleri bile açılır, donanır, içinde kadınlı erkekli gezintiler yapılırmış. Kalpakçı'arbaşı seyranlarından pek tatlı hâtıralar taşıyan o hanımlar ve beylerden bugün hangisi hayatta?

Kapalıçarşı yalnız eşya alışverişi bakımından değil, İstanbul kadın - erkek münasebetleri dolayısıyla cemiyet tarihimizde iz bırakmıştır. Çarşının dar dehlizleri ve dar dükkânları az macera mı kaydetti? Çarşı sayısız nesilleri asırlarca damı altında toplayıp yakınlaştıran gönüller alıp verilen bir muhabbet pazarı olması cihetinden de bir başka çeşit âbide ve yadigarıdır. Kaçgöcün hüküm sürdüğü yüzlerce yıl — Haliç gibi, Sadâbat gibi, Boğaziçi gibi — orada da:

Sırma kâkül sim gerden zülf
tel tel ince bel

Bir civankaşısı sarık sarmış
efendim başına

Sürme çekmiş ıtrıahiler
sürünmüş kaşına

Nice «perfirü» lar ve «civan» lar
sevmişler, sevilmişler, sevişmişlerdir.

Lâle devrinin, Boğaziçi devrinin, bütün belli başlı zevku safa yerleri devirlerinin Kapalıçarşı devrile kıyas edilince pek kısa ömürlü olduğu meydana çıkar. kapalıçarşı Türk İstanbulun hayatı boyunca sürüp gitmiştir.

Hattâ ben o fikirdeyim ki şimdiki yarı çökmüş ve güzelliğinin camii yıkılıp ancak mihrabı yerinde kalmış olan büyük âbide-miz çarşıdan cinsî cazibe elini eteğini henüz tamamilen çekmiş sayılamaz. Orada hâlâ ılık ılık bir şeyler olduğunu, tatlı tatlı bir şeyler döndüğünü duyuyorum.

Duyduklarım daha ziyade bugünkü sağların değil, dünkü ruhların tavaflı olacak!

Refik Halid Karay

Amerikan tanklarının ön tarafına yerleştirilen mayın patlatıcı âlet

